

УДК 37.013

ЖАШТАРГА ЖАНА КЕЛЕЧЕК МУУНДАРГА ТАТЫКТУУ – БИЛИМ, ТАТЫКТУУ - ТАРБИЯ БЕРҮҮ КООМЧУЛУКТУН АЛДЫНА КОЙГОН БАШКЫ МИЛДЕТ

Карабекова Ч.К. Болотова А.С.
ЖАМУ, Жалал-Абад ш.
chynara.karabieкова.79mail.ru

Аннотация

Бул макалада негизинен учурдагы билим берүү системасындагы өзгөрүүлөр, окутуудан окуп – үйрөнүү системасына өтүү жана тарбиялоо системасынын негизи элементтери, тарбиялоонун типтери камтылган. Ошондой эле окуп – үйрөнүү максатын окуучулардын окуп - үйрөнүүсүндөгү жекече стилдерин жана ылдамдыгын эске алуу менен жекелештирүүгө тийиш. Окутуу усулдары жана сабактагы ишмердик камтылган.

Annotation

This article is written in modern teaching methods. Currently changed training system. And change Nada educational system. Learning objectives must be differentiated taking into account the individual styles rate student learning. And in some cases it may be necessary to revise the methods of training activities in the lesson, review the lesson plans and then the other achievement of the learning objectives.

Азыркы мезгилде коомдо түрдүү көз караштагы жаштарды учуратууга болот. Алардын кээ бирөөлөрү алдына тура максат коюу менен максатына жетүүгө аракет жасайт, кай бирлери жөн гана күн кечирип жаткандарын айтып өз тагдырларына наразы. Бирок ошондой болсо дагы жаштардын жүрөгүндө от, көздөрү алгыр куштай курч, бет келген жоону чаап алуудан тайманбаган алгыр, өткүр, шер азаматтарыбыз жок эмес. Буга кыргыз элинин тарыхы күбө. Баштапкысын айтпай эле коёлу, акыркы беш жылдыктагы апрель окуясын далил катары айтсак болот.

Мына ушундай жалындаган жаштарды тарбиялоо коомдогу ар бир инсандын милдети. Коом качан өнүгөт? - ымыркай бешиктеги баладан баштап- токсондогу улгайган карыларыбызга чейин жазылбаган мыйзамдарды (улуттук каада салт, ариет, улууну урматтоо, кичүүнү ызаттоо) туура сактап туу тутуп жашап келсек. Жазылган мыйзамдардан да жазылбаган мыйзамдардын күчүн, касиетин, кадырын сезээр элек.

Учурда билим берүүнүн системасы да түп тамырынан бери өзгөргөн, себеби мурун салттуу сабактар өтүлүп келсе, ал эми азыр замандын талабына ылайык болгон интерактивүү усулдар менен сабактар өтүлөт. Окутуу мурунку мезгилде мугалимдин гана иш аракети көрүнгөн болсо ал эми учурдагы сабактарда окутуу – коюлган максатка жетүүгө багытталган окучу менен мугалимдин биргелешкен аракеттеринин жыйындысы. Демек, булл процесс эки жактуу болот. Окуучу мугалимдин таасир этүүчү объекти менен катар өз алдынчалуулука ээ болгон, өзүнүн каалоосу, жөндөмү, өзгөчөлүгү бар субъект болуп эсептелет. Бул окутуу ишинде баланын инсандык сапаттарын эске алууну, анны менен эсептешүүнү, алардын кайсы бир сапаттарын жаңыдан калыптандырууну, ал эми кай бирлерин өркүндөтүүнү талапкылат. Кандай болгондо да бул процессти пландоо, уюштуруу, текшерүү мугалимге таандык. Ал эми окуучунун оң мативи, максаттуу аракети, өзүнүн жасаган ишин өзү талдап баа берүүсү – башкы маселе. Бирок окуучулар билим алуунун, окуунун максатын өздөрү аныктап, анын жолдорун өздөрү таап алат

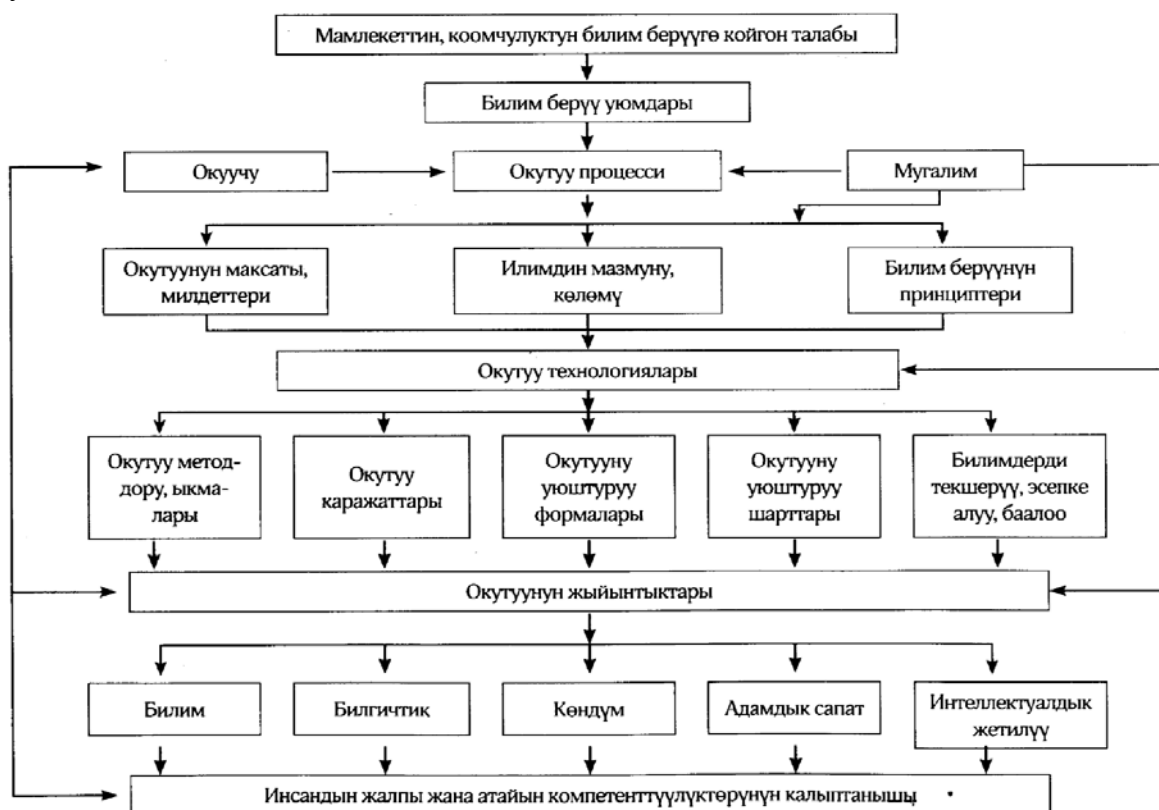
(айрыкча башталгыч мектеп) деген – куру кыял, ал окутуу процессинин түпкү мани маъызын түшүнбөгөндүк, ага жеңил баа мамиле кылгандык болот.

Окуу процессинде окуучу менен мугалимдин өз ара аракеттеринин мүнөзү өтө ар түрдүү болот. Мисалы, мугалим окуучуларга окуу материалдарынын мазмуунун айтып берсе, окуучулар мугалимдин берген маалыматын угушат, аларды кабыл алышат жана элестетишет. Ошол элестер боюнча ой жүгүртүшөт.

Ой жүгүртүү ар дайым анализден башталат. Анда бир предмет же кубулуш өз алдынча майда бөлүкчөгө бөлүнүп, анын ар бири өз - өзүнчө талданат. Алар бири – бири менен салыштырылып, окшош жана айрымалануучу белгилери бөлүнүп алынат. Ал белгилердин ортосундагы байланыштар аныкталып, ой корутунду жаралат. Алынган туура ой корутундулар синтезделип, окуучу мугалимдин берген маалыматын түшүнөт.

Мындан биз мугалимдин бир эле түрдөгү аракетине окуучунун бир канча мүнөздөгү аракеттери туура келээрин көрүп турабыз. Бирок иш жүзүндө мындай эмес. Мугалимдин түшүндүрүүсү деген сөз өзүнүн мазмуунуна ээ көп аракетти камтыйт. Чынында окуучунун практикалык же акыл аракетинин ар бири мугалимдин ар кандай көрсөтмөсүнүн жана окуучуга тийгизген таасиринин натыйжасында аткарылат. Ал ишти ийгиликтүү жүзөгө ашыруу үчүн мугалим өзүнүн сабагынын максатын, сабакта окулуучу билимдин мазмуунун, аны түшүндүрүүнүн ыкмаларын, каражаттарын, окуучунун окуу ишин уюштуруунун формаларын тандап алып, аларды белгиленген удаалаштыкта сунуш кылат.

Айтылгандрды жалпылаштырып окутуу процессинин төмөнкүдөй моделин сунуш кылууга болот.

Окутуунун бул моделинде, көчүлүк «патриот» окумуштуулар белгилегендей америкалык окумуштуу Тайлердин программасындагы «максат, мазмун, ыкма жана баалоо» компоненттери же ошол эле Блумдун таксономиясындагы «жаттоо, түшүнүү, колдонуу, талдоо, баалоо жана жасоо» эле эмес, таалим – тарбия процессинин бардык компоненттери

катышат. Алардын өз ара байланышы окутуу процессинин мыйзам ченемдери деп аталат. Мыйзам ченемдерди ишке ашыруунун башкы жобосу принциптер деп аталып, анын негизинде окутуу технологиялары иштелип чыгат. Билим берүүнүн теориясы деген ушул.

Сабак учурунда жогорудагы системанын бардык элементтерин мугалим менен класстагы окуучулар аткарышат. Бирок класста мугалим бирөө болсо, окуучулар 30-40тан ашык. Кыйынчылык мына ушул жерден башталат. Балдардын бири сезимтал жоопкерчиликтүү; бири токтоо, көбүл буруусу, кабыл алуусу жай; бири шашма, бир нерсени тез кабыл алып, тез жыйынтык чыгарууга аракет жасайт; дагы бирөө жанында отурган жолдошу эмне жасаса, ошону кайталаганга көнүп алган; дагы бирөө көргөндү гана жакшы кабыл алып, айтканды тез элестете албайт; кай бир окуучу бир эле айтканды кабыл алса, экинчисине эки – үч жолу кайталоо керек ж.б.. Мындай учурда мугалим ар бир окуучу менен жекече иштей албайт. Ал эми ар бир окуучунун ошол учурда эмнени ойлоп жатканын билүү андан да татаал. Ошондуктан окула турган материалдын мазмунуна жараша мугалим бардык балдардын алдына бирдей максат коёт. Ал максатка жетүү үчүн балдардын бардыгына бирдей окуу аракеттерин жасоону сунуштайт. Ар бир окуучу өзүнүн кабыл алганына, жөндөмүнө, иштөө темпине жараша окуу иштерин аткарат. Демек, дагы бир жолу кайталайын, окуучу мугалимдин таасир берүүчү объекти, ошол эле учурда өз көз карашы, демилгеси, кызыгуусу бар субъект болуп эсептелет. Мугалимдин чыгармачыл дарамети мына ушул жерде көрүнөт жана төмөнкү билимдерден жана билгичтиктерден, башкача айтканда, кесиптик компетенттүүлүктөрдөн турат.

Мугалимдин окутуу ишмердүүлүгү

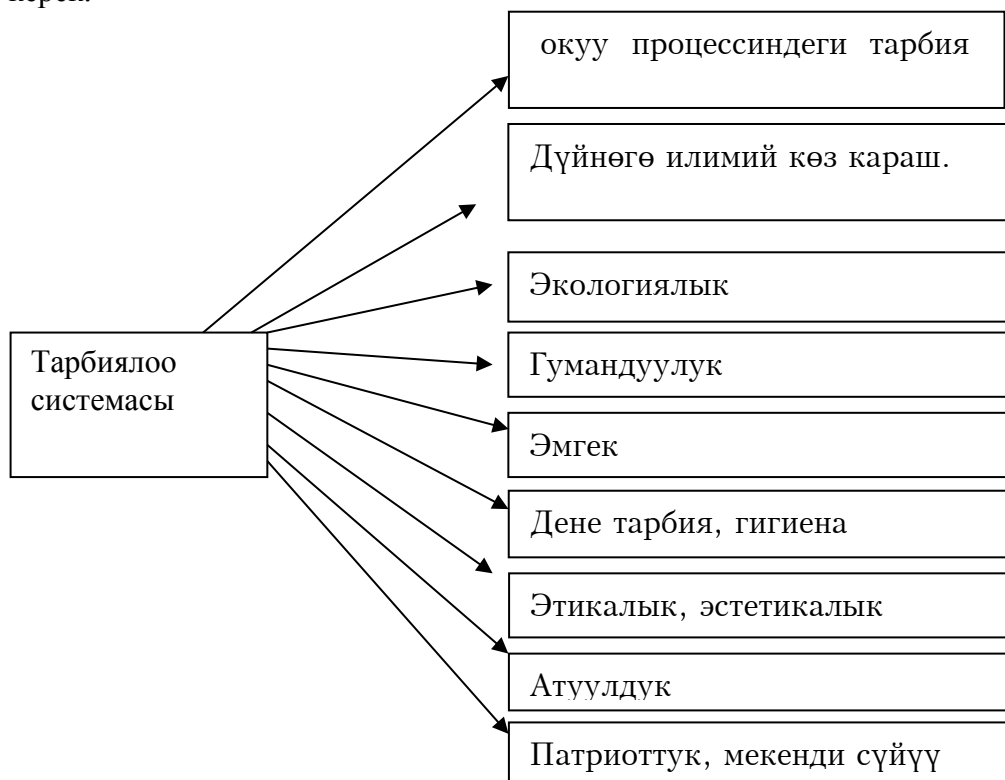
- Окуту турган материалды мазмунун терең билүү.
- Окуу материалынын мазмунуна жараша окуучулардын ар бирине жетекирүүгө аракет жасоо
- Билим берүүнүн принциптерин билүү менен аларды ишке ашыруунун ар кандай жолдорун шартка ылайыктап тандап алуу жана колдонуу.
- Окуучуларга берилген теманы окуп үйрөнүүгө керек болуучу методдордун, ыкмалардын жана колдоно турган каражаттардын оптималдуу варианттарын сунуштоо
- Окуучулардын окуу иштерин аткаруусуна санитардык – гигиеналык, психологиялык шарттарды түзүү
- Жаңы билимдерди өздөштүрүү учурунда окуучулардын таанып – билүүсүн активдештирүү максатындагы ар кандай дидактикалык ыкмаларды, каражаттарды колдонуу
- Ар бир окуучунун жекече ишмердүүлүгүн алардын, топтордогу биргелешкен ишмердүүлүктөрүн уюштуруу
- Окуучулардын аткарган окуу иштеринин сапатына көзөмөл жүргүзүү, билимдерин жана билгичтиктерин баалоо
- Сабакта өздөштүрүлгөн окуу материалдарын тактоо, бышыктоо, кеейтүү, тередетүү жана практикада колдоно билүү үчүн үйгө тапшырма берүү.
- Сабактагы жана окуучуларынын ишмердүүлүгүнө талдоо жүргүзүү жана жыйынтыктоо

Окуучунун окуу ишмердүүлүгү.

- Сабакта окуу иштерин аткарууга даяр болу.
- Өтүлгөн материалдарды кайталап, эсине салуу.
- Жаңы билимдерди кабыл алууга даярдануу, таяныч билимдерди активдештирүү.
- Жаңы билимдер жөнүндөгү маалыматтарды кабыл алуу, элестетүү жана алар жөнүндө ой жүгүртүү, ой корутундулоо, түшүнүү.
- Жаңы билимдерди тактоо, бышыктоо.

- Жаңы билимдерди практикада колдонууга көнүгүү.
- Сабактагы өз ишинин жыйынтыгын талдоо, өз ишинин жыйынтыгын баалоо.
- Үйгө берилүүчү тапшырмаларды аткаруу
- Класстан жана мектептин тышкары уюштурулган иш – чараларга катышу, тийиштүү окуу иштерин аткаруу.
- Алган билимдерин күндөлүк жашоодогу маселелерди чечүүгө колдонуу.

Ал эми тарбиялоо системасын карап көрө турган болсок. Тарбиялануучу тигил же бул коллективдин мүчөсү катары өз жолдошторуна таасир этүү менен тарбиялоо процессинин объектинин субъектине айлана баштайт. Тарбиячы – тарбиялык таасирди ишке ашыруучу адам же коллектив (мугалимдер, окуучулар, коомчулук, үй - бүлө коллективи). Билим берүүчү (таалим-тарбиялоочу) мекемелерде тарбиялык милдеттерди аткаруучу кызмат адамы. Билим берүүчү мекемелерде ал милдетти бардык мугалимдер аткарат; ал эми V–XI класстарга тарбия иштерин уюштуруу жана шайкеш келтирүү үчүн класс жетекчилер дайындалат. Ал эми балдар үйлөрүндө, мектеп-интернаттарында, узартылган күнү бар мектептерде, аскердик мектеп, колледждерде ар бир класска же группага атайын тарбиячы кызматкеркердик кызматтык орун (штат) каралат же бекитилет. Ошондой эле мектепке чейинки мекемелерде иштеген педагогдор да тарбиячы кызматкер деп аталат. Тарбиячы кызматкерге болгон негизги талаптар эь жогорку өздүк адеп-ахлактык сапаттар, балдарга ызаат-урмат жана сүйүү менен мамиле жасоо, жаш курактарына ылайык талап кыла билүү; аткарган иштерине зарыл болгон атайын (педагогикалык социалдык жана башка) билимдерге ээ болуу, тарбиялануучуларды уюштура билүү ыгынын болушу жана алардын түрлүү иштерине кол кабыш бере билүүсү керек.

Тарбиялоонун каражаттары – тигил же бул методду колдонууну шарттаган иш-чаралар (аңгемелешүү, жыйналыш, экскурсиялар, кечелер жана башка); окуучулардын ишмердигинин түрлөрү (предметтик ийримдер, олимпиада, конкурстар, жеке тапшырмаларды аткаруу); көргөзмө куралдар көркөм адабият үлгүлөрү, кинофильмдер, массалык-маалымат буюмдары жана башка мисалы, ынандыруу тарбиялоонун методу

катары сабакта жана сабактан тышкаркы учурларда саясат, искусство, адеп маселелери боюнча аъгемелешүү, талкуу өнөрү, лекция окуу сыяктуу иш-чаралар аркылуу ишке ашат. Ал эми көнүгүү методунун негизги каражаттарына сүрөт тартуу, ырдоо дил баян жазуу, бийлөө, роль ойноо, драмалаштыруу жана башка кирет.

Адабияттар:

1. Жумабаев М Социология google. Editlinks 2013
2. Журнал «Шоокум» №3 2014.
3. Журнал USAID «Инсанга багыттап окутууда окуп үйрөнүү процессин уюштуруу» Бишкек 2012